

Samtidshistoriskt memorandum

1. Inledning

I det följande skall jag försöka skissera en samtidshistorisk utveckling inom Sverige som sattes på sin spets framför allt i den s.k. *ius docendi* aktionen som inleddes 1988 och som började avklinga 1990. Den åsyftade att få mig avstängd från undervisningen i min professur vid Juridiska fakulteten i Stockholm och var på så vis en naturlig parallell till vad som drabbade docenten Johan Vilhelm Snellman vid Alexandersuniversitetet i det tsaristiska Finland sedan han 23.11.1837 försökt hålla en föreläsning över den akademiska friheten. Snellman fördrevs. (Th. Rein, "Johan Vilhelmi Snellman"; Del 1, 2 uppl. Helsingfors 1904, s 143-159.) Det finns anledning att hålla det perspektivet i minnet. – *ius docendi* ärendet föranledde emellertid en mycket livlig skriftväxling och vad som kan vaskas fram ur denna skriftväxling genom de många upplysningar som den ger är av mycket stort värde för förståelsen också av den bredare utvecklingen i Sverige vid denna tid. Den följande framställningen bygger i stor omfattning just på den skriftväxlingen.

2. Litet personalia

Det finns ett personligt element i botten. Jag är en ganska självständig person och det har sina sidor i landet Sverige som många noterat. "Att våga vara annorlunda i detta jantelagens land är synnerligen farligt" förklarar studenten Roger Persson i sitt öppna brev till Juridiska linjenämnden 1988. Och studenten Fredrik von Baumgarten ondgör sig i sin skrivelse till linjenämnden över att nämnden ägnar så mycket "möda och tid på att i den konformistiska slätstrukenhetens namn försvåra förfäktandet av så kallat kontroversiella idéer, tankar och åsikter" (skr. 2:1.89). Andra sidan härav har varit att det varit lätt att bland studenterna vinna gehör som pionjär: "Han är en av dom få av våra kursföreståndare som verkligen arbetat på att levandegöra vår knastertorra utbildning" skriver Persson i det förutberörda Öppna brevet. Omdömena på professorsnivå, i utlandet, gör också nummer av självständigheten. Alfred P. Rubin vid Fletchers talar om "his scholarship, his independence of thought, and his

ability to discuss serious legal issues with vigor and accept with grace committee conclusions quite different from those he would have preferred" (skr.27.12.88). Mary Ann Glendon vid Harvard talar om mig som en "who is willing to take unpopular positions and vigorously defend them ... absolutely fearless in challenging widely-shared, complacently held assumptions" (skr. 20.12.88). Edward Shils i Minerva sammanfattar: "He is obviously a man who does not hesitate to diverge from the prevailing currents of opinion" (29 Minerva 321).

3. 'Andererer Meinung' som universitetsmerit

Detta är förstås riktigt, och jag som uppfostrats i föreställningen att en professor just är någon "der anderer Meinung ist", har nog en gång föreställt mig att dessa mina egenskaper skulle vara allmänt meriterande vid också Stockholms universitet. Det gör tydligen en hel del av intervjumenterna också. "Det förefaller mig som om Stockholms universitet i professor Sundberg äger en resurs som inte är alla universitet förunnad" skriver Alan Dershowitz vid Harvard (SvD 25.1.89). "Stockholm university can be proud to claim him as member of its Faculty" skriver Allen Sultan vid Dayton (skr. 23.2.90). En genom peregrination i Europa och Förenta Staterna väl befaren ung jurist som von Baumgarten underbygger detta på sitt sätt när han påpekar vilka krav jag ställer på mina studenter: "Han gör det på ett sätt som för tanken till de bättre av de amerikanska och europeiska professorer jag kommit i kontakt med" (skr. 2.1.89). – Denna min intellektuella självständighet och kraft har varit brett uppskattad: "Professor Sundbergs föreläsningar och seminarier är några av de mest engagerande och mest pedagogiskt upplagda lektioner jag bevistat under mina fyra år på juristlinjen" skriver studenten Ola Brinnen (skr. 28.12.88). Mitt ämne Allmän rättslära beskrivs av von Baumgarten som "det mest intressanta och från intellektuell synpunkt det mest givande ämnet under juristutbildningen" (skr. 2.1.89). "Allmän rättslära – och dess personal – tillhör ... de ämnen som jag ytterst sällan på denna informella väg hört något negativt om" skriver Bengt Johansson i sitt brev 26.12.88 (ett brev som ansågs diskvalificera honom från att föra protokoll åt linjenämnden vid det famösa sammanträdet 25.1.89).

4. Specialkursen Sporrang Lönnroth

Till de pedagogiska nyheter som jag införde i den allmänna rättsläran såsom en specialkurs hörde tävlingen om det Sporrang Lönnrothska

Priset eller en "Scandinavian Moot Court Competition" som den kallas i internationella sammanhang. Det initiativet blev en stor framgång, och redan i *ius docendi* aktionens inledningsskede så har angerades förhållandet av en del intervenienter. von Baumgarten frågar: "Vilken annan professor vid universitetet har ens kommit i närheten av den insats professor Sundberg gjort för studenterna genom att mot alla odds så framgångsrikt bygga upp ... tävlingen i fingerad rättegång?" (skr. 2.1.89). Professor Reinhard Moos i Linz skriver: "His courses ... have attracted international attention and deserve support" (skr. 27.12.88), och professor Edward Shils, som beskriver mig som "an imaginative and vigorous teacher", underbygger detta genom att tala om att "one of his most original pedagogical achievements is his initiation and guidance of the Scandinavian Moot Court Competition" (29 Minerva 322).

I uppsägningsärendet, då tävlingen hunnit med att fira tioårsjubileum, är de intervenerande domarna än kraftfullare i sina positiva omdömen om tävlingen: "et av de mest vellykkede enkeltiltak på det fellesnordiske plan" skriver Jens Bugge och Trond Dolva i Norges Høyesterett (skr. 25.8.95); "ett unikt eksempel på praktisk nordism bland studenter" skriver förre EFTA-domaren Sven Norberg (skr. 25.9.95); "en unik foretelse i den nordiska juristutbildningen" skriver Leif Sevón i EG-domstolen (skr. 1.9.95). Och justitierådet Göran Portin i Helsingfors kallar tävlingen för "det bästa som skett inom juristutbildningen i Norden" (skr. 21.8.95).

Att övningen upplevts som så värdefull har säkerligen att göra med det förhållande att den fullgör en funktion långt utöver den att träna de unga nordiska juristerna. Göran Portin påpekar att "människorättsdomstolen, inför vilken pläderingen sker, är i princip fiktiv men i praktiken inte så fiktiv. I panelen har ingått de nordiska ledamöterna av Strassbourg-domstolen samt HD-presidenter och ledamöter, hovrättspresidenter o.dyl. från de fem nordiska länderna". Därmed har övningen blivit, som Niels Eilshou Holm påpekar i sitt företal till jubileumsantologin, "et uformelt forum for udveksling af synspunkter mellem fremtrædende nordiske jurister om konventionens indvirken på udviklingslinier i de respektive nationale retsordener." "De har bedre end mange lærde af-handlinger været egnede til at henlede de deltagende dommeres og advokaters opmærksomhed på konventionens spændvidde og dynamik" (Jubileumsantologin Sporrong Lönnroth s iv). Til detta knyter Præsidenten Niels Pontoppidan an i sitt Forord till 1995 års rapport från tävlingen. Mycket har hänt sedan tävlingen började 1984. "Hvad der nu står i

centrum, er samarbejdet og dialogen mellem Den europæiske menneskeretsdomstol (EMD) og de nationale domstole. ... Der er ikke længere tale om en envejskommunikation. De nationale domstole må i de kommende år forventes i stadig højere grad at komme i den situation at skulle revurdere nationale regler og ordninger i lyset af Konventionen og EMD's praksis. ... Selvom de nationale domstole selvsagt er forpligtede af Konventionen, således som denne fortolkes af EMD, er det en naturlig konsekvens af udviklingen, at de nationale domstole aktivt og efter omstændighederne kritisk forholder sig til EMD's praksis. En sådan aktiv dialog er efter min opfattelse af afgørende betydning for den fortsatte almindelige accept af Konventionen". I denna bild "passer de nordiske procedurekonkurrencer ind", nämligen såsom just "et lödigt forum for den dialog som jeg har prøvet at beskrive."

Mot denna bakgrund får också Jens Bugges och Trond Dolvas omdöme en djupare innebörd: "Tävlingen har stor betydning både ved å utbre kjennskapet til Den europeiske menneskerettighetskonvensjon blant studentene og ved å gi dem prosedyreerfaring i et krevende miljø. Samtidig gir tävlingen de deltagende dommere og klubbledelsen anledning til å utdype sine kunnskaper i givende samspill med kommende generasjoner unga jurister" (skr. 25.8.95).

5. Reaktionen på Stockholms universitet

Ikke desto mindre drevs *ius docendi* aktionen, beledsagad av att jag fördrevs ur alla Juridiska institutionens organ (1.7.1987 förlorade jag det sista uppdraget: att vara suppleant i fakultetsnämnden) och t.o.m. förmenades både 60-årsgratulationer (IOIR nr 92 s 144) och den rutinmässiga lilla guldmedaljen för lång trogen tjänst (IOIR nr 93 s 36). Linjenämnden och dess Arbetsgrupp försökte få mig avstängd från min undervisning med hjälp av några förvirrade studentklagomål och en av Arbetsgruppen upprättad PM, och det var "den mycket allvarliga karaktären både av memororian ifråga och av studenternas klagomål" som fick von Baumgarten att intervensera. Min lön placerades i strykclass – lägsta professorslönen vid fakulteten fränsett vad man gav den i tjänsten åtminstone 20 år yngre kollegan Ingrid Deter DeLupis – och mina lönetillägg nedsattes till låglönegarantins nivå. Detta svarar ju ganska illa mot påpekandena från intervenienternas sida att universitetet borde varit stolt över att få räkna mig som medlem av en av sina fakulteter. Den apostrofering av min internationella ryktbarhet som presidenten Rolv Ryssdal fogade till

sitt förord till den festschrift jag fick mottaga 1993 (s 5), kastar en ironisk belysning över upplysningen från Stockholms universitets personalförord att det just var "internationell ryktbarhet" man ville belöna i lönesättningen (IOIR nr 98 s 1)

6. Ett tydningsschema: Spörring Lönnroth som polemik mot Uppsalaskolan

Många intervenienter har haft ganska god uppfattning om ett bakomliggande schema, ett tydningsschema. Professor Shils har dragit fram betydelsen av att jag "has not been at pains to hide his disagreement with the dominant philosophy of law in Sweden" (29 Minerva 321), och Alan Dershowitz har byggt på genom att tala om "den kontrast Sundberg aktualiserat mellan Uppsalaskolan och Hägerströms rättighetsuppfattning, å ena sidan, och den i andra västländer högst aktuella rättighetsdiskussionen, å den andra" (SvD 25.1.89). Shils framhåller att "Professor Sundberg is an especially vigorous critic of Swedish legal philosophy and judicial practice for their non-committal and even negative attitude towards the European Convention on Human Rights" (29 Minerva 322). Shils utvecklar motsättningen: "the Uppsala school ... rejects out of hand any argument on the basis of natural law or natural rights. The concept of human rights can have no standing in the view of legal positivism: human rights, according to the Uppsala doctrine, are only those which are granted by the legislative enactments of an existing government. They have no validity of their own." Professor Hans-Heinrich Jescheck utvecklar dramatiken i motsättningen: "da doch die internationalen Menschenrechte als eine über dem staatlichen Recht stehende verbindliche Grundrechtsordnung anerkanntermassen zu den grössten Errungenschaften unserer Zeit auf dem Gebiete des Schutzes der Rechtstellung des Einzelnen gehören" (skr. 9.1.89).

Skapandet av en övning såsom Spörring Lönnroth som lär upp studenter, advokater och domare i det system som representeras av Europakonventionen till skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna är därför förvisso en ganska vass kritik av för att inte säga polemik mot "Swedish legal philosophy and judicial practice for their non-committal and even negative attitude towards the European Convention on Human Rights"! Det kan därför knappast vara förvånande om upphovsmannen till denna övning och som givit den denna inriktning,

också måste trotsa mycket hat och vrede från dem vilkas världsbild därigenom slagits sönder.

7. Munkorg på den allmänna rättsläran

Nu skall det påpekas, att ett av Arbetsgruppens mera dramatiska argument mot min undervisning var, att något motsvarande inte förekom någon annan stans: "Kursen i allmän rättslära är i jämförelse med andra juridiska kurser såväl vid Stockholms universitet som vid andra svenska lärosäten extrem och apart. Något liknande förekommer inte någon annanstans." (IOIR nr 79 s 25) – Eftersom det ligger i sakens natur att nyskapande och pionjärinsatser inte förekommer någon annanstans, ligger det ett mått av sanning i kritiken, men den rätta slutsatsen är knappast den som Arbetsgruppen kommer med och som går ut på min avstängning från undervisningen. Professor Gerard Radnitzky i Trier tar fasta på denna punkt och påpekar: "When Copernicus propounded his theory, nothing similar was taught at any other university. If you would like to start legal proceedings against a modern Galilei, independently from which discipline he may come, this could be simply done by enlisting the advice of the Board of Line of the Faculty of Law of the University of Stockholm" (IOIR nr 79 s 35). Få vetenskapsmän kan ha någonting emot det sällskap som Radnitzky här anvisar, men den vänliga jämförelsen understryker förstås mest det bizarra i linjenämndens aktion. Den italienske professor Mario Pisani i Milano är mer än förbluffad: "il me paraît inacceptable que l'on applique, vers la fin du 20-ième siècle, une muselière à un enseignement universitaire dont les idées s'écartent du celles de la majorité" (skr. 3.1.89).

8. Tabubeläggning som ripost

Men bruket av munkorg är just precis vad linjenämndens aktion gått ut på, och det antyder att dess bevekelsegrunder varit ytterst speciella, så speciella att merparten intervenienter som besett skådespelet från fjärran haft svårt att fånga dem. Därför är det särskilt intressant att läsa hur en av dem som var mest förtrogen med de svenska förhållandena analyserar Arbetsgruppens resonemang, nämligen professor Gerard Radnitzky som länge var docent vid filosofiska fakulteten i Göteborg och som är helt förtrogen med Sverige, svenska språket och svenskarna. I Radnitzkys analys kan Arbetsgruppens huvudresonemang reduceras till breda försök till *tabubeläggning* – "tabooing". "The tactics of the authors of the Report

is to immunize certain views – here the Uppsala School's – against criticism" (29 Minerva 374; IOIR nr 79 s 33). Detsamma gäller deras hållning till generalklausulerna: "Their aim appears to be to taboo any attempt at a critical examination of such legal instruments" (Comments s 2); liksom hållningen till marxismen: "Both the doctrines of the Uppsala School as well as Marxist Jurisprudence have to be protected against criticism" (IOIR nr 79 s 34). Att påvisa konsekvenserna av Uppsalaskolans läror – t.ex. i förhållande till begreppet mänskliga rättigheter i Europakonventionen – "according to the Memo ... is something that cannot be tolerated in a Swedish university" (IOIR nr 79 s 34). Radnitzky finner detta oacceptabelt: "Tabooing such investigations ... is an unscientific, an obscurantist attitude" (IOIR nr 79 s 34), "the most anti-scientific of all possible attitudes towards arguments" (29 Minerva 374, IOIR nr 79 s 33).

9. Lagstiftarfilosofer i högskattesamhället

Att det ligger mycket i Radnitzkys slutsats att den verkligt utlösande faktorn var att jag vågat mig på att påvisa konsekvenserna av Uppsalaskolans läror, särskilt i förhållande till Europakonventionen, – 'av frukten känner man trädet' (Matt. 12, 33) – det bekräftas av vad som hände sedan jag 1.7.1993 såsom emeritus lämnat min professur. All litteratur som diskuterade Europakonventionen avlägsnades av mina efterträdare. Det principuttalande som man enats om mellan Stockholm (Jacob Sundberg) och Uppsala (Hannu T. Klami) vid ämneskonferensen i allmän rättslära 22.3.1989 var som bortblåst.

I stället uppenbarade sig en bok av Nigel E. Simmonds vid Cambridge, som uteslutande tog sikte på mer eller mindre övertygande beskrivningar av filosoferna från den anglo-amerikanska rättskretsen såsom Dworkin, Hart och Rawls, samt Nozick, Finnis och Fuller. Simmonds bok hade översatts till svenska och använts inom det s.k. City-universitetets kurser – d.v.s. en verksamhet med särskild anknytning till det svenska näringslivet med dess företrädesvis ekonomiska inriktning, och till dess flaggskepp Timbro. I sitt företal säger Simmonds att han "beskriver endast några viktiga milstolpar och huvudvägar; bara tillräckligt för att hjälpa [läsarna] på traven" (s 6): – Vad som inträffat är sålunda en mer eller mindre fullständig 'amerikanisering' av undervisningen. Ingen av de i och för sig intressanta filosoferna har, vad jag kunnat finna, spelat någon roll i Europakonventionens sammanhang. Däremot spelar några av dem

en betydande roll för arkitekterna bakom det svenska högskattesamhället (jfr Åsa Gunnarsson, Skatterättvisa, Iustus 1995, en närmast finansvetenskaplig avhandling från Rättsvetenskapliga institutionen i Umeå, som i t.ex. kapitlet "Skatterättens principiära" för omfattande resonemang kring de ifrågasvarande filosoferna) och Rawls betydelse har sagts ligga i att han "s'attache à fonder la social-démocratie par opposition tant au socialisme qu'au libéralisme social" (François Terré, baksidestexten till antologin "Individu et justice sociale autour de John Rawls", Editions du Seuil 1988). – Alla europeiska element som jag införde i undervisningen är sålunda som bortblåsta, inklusive 20 års diskussion inom ämnet av den praktiska europeiska juridik som bärs av den Europeiska Domstolen i Strasbourg. Det kan vara intressant att notera, motsättningsvis, att den amerikanska professorn Mary Ann Glendon – chef nyligen för Vatikanens delegation till den av FN hållna kvinnokonferensen i Peking – som intervenerade i *ius docendi* ärendet, i sin senaste bok "Rights Talk" har europeiserats, så till vida att hon tar upp en jämförelse mellan US Supreme Court och Europeiska Domstolen.

Vad som vidare skett är en utrensning av varje diskussion av marxistisk juridik, trots att den nuvarande svenska politiska regimen i hög grad präglas av ett antal personer med marxistisk bakgrund, med allt vad detta innebär för inte minst verklighetsuppfattningen (jfr IOIR nr 46). I stället har man övergått till en bred diskussion av den nationalsocialistiska rättsläran som torde vara betryggande stendöd och närmast måste anses som anti-juridisk, en romantiskt präglad maktlära.

Man kan därför konstatera att Juridiska fakulteten i Stockholm med stor envetenhet hållit fast vid sin linje som Radnitzky beskrivit som anti-vetenskaplig; en mörkmännafilosofi, som gick ut på att skydda den dominerande svenska juridiska och rättsfilosofiska åskådningen mot kritik genom att helt enkelt tabubelägga kritiken.

10. Akademisk rivalitet

När Radnitzky begrundar *ius docendi* affären undrar han "whether the case at hand is an attack on Professor Sundberg as an individual or an attack on academic freedom that has become personalized" (IOIR nr 79 s 30), Radnitzky ser båda elementen, och därmed har han också i viss mån synliggjort, att jag hela tiden nödgats slåss på två fronter. Shils har formulerat situationen väl:

"It was inevitable that Professor Sundberg should arouse the antagonism of some of his pupils and of his colleagues as well. Such outspoken independence of the common opinion of his academic colleagues and his critical attitude towards Swedish collectivism, the Soviet Union and the reigning positivism, were bound sooner or later to bring Professor Sundberg into conflict with those with whom he disagreed or who felt aggrieved against on other grounds. It is not unusual for colleagues to resent a vigorous successful teacher, who is critical of the things they believe and whose light is not hidden under a bushel." (29 Minerva 322 f.).

När Juridiska fakulteten i Stockholm fortsatt, trots uppståndelsen kring *ius docendi* affären, drivit sin linje med munkorg och tabubeläggning, har den kunnat räkna på allierade på ett något oväntat håll. Den förutvarande professorn i allmän rättslära i Uppsala, numera *rector magnificus* vid samma universitet, professor Stig Strömholm framhöll för mig i ett brev på 'fåhunds nivå', tillkommet i ett upprört ögonblick 24.9.1990, "allt det besvär och obehag som Du med Din omdömeslöshet, Dina pretentioner, Ditt pompösa framträdande och Dina eviga konflikter, Din växande paranoia och allmänna odräglighet berett svenska jurister – och särskilt mig, under de år som gått sedan jag slog ut Dig i konkurrensen om professuren i allmän rättslära för tjugu år sedan" (IOIR nr 92 s 162). Det år som passar in i denna beskrivning är 1970; Strömholm hade fått professuren i Uppsala året innan, jag fick den i Stockholm detta år. Betydelsen av denna långvariga irritation som tycks väl svara mot vad Shiels förutspådde ligger i den tabubeläggning av min litterära produktion som Strömholm själv ägnat sig åt, såvitt man förstår av helt personliga skäl. Spåren därav påträffas icke blott i diskussionen av gemensamma ämnen (jfr "Den pluralistiska prejudikatläran", JFFT 1995 s 328-343, på s 338), utan inom hela den sfär där Strömholm på grund av sina obestridliga förtjänster övar inflytande, t.ex. såsom styrelseordförande i Svensk Juristtidning (jfr företalet till 2. uppl. av min bok "fr. Eddan t. Ekelöf" (1990) s 3-4). Under sådana förhållanden betraktar jag det som mindre överraskande att jag sedan 1981 icke vunnit någon recension av mina böcker i samma tidskrift. Jag har i och för sig heller icke vunnit någon i TfR sedan 1979. Den senare bojkotten bröts dock i nådens år 1995, då tre sidor av tidskriften avdelades för att redovisa från mig inkomna böcker (TfR 1995 s 542-544, jfr 530, 538). Det har icke visat sig möjligt att få

någon motsvarande redovisning i SvJT, trots ett flertal mer eller mindre elegant formulerade försök.

11. Den politiska miljön

När man försöker skaffa sig en uppfattning om och tyda denna bizarra svenska utveckling, som ingalunda är lättillgänglig ens för sådana som leyde mitt i den, måste man förstå den stora roll som Europadomstolens domar i målet *Sporrong Lönnroth vs Sverige* spelat. Att målet kom före Europakonventionens organ i Strasbourg var på sin tid en politisk sensation. Detta sammanhänge med något som alls icke syntes i Strasbourg, nämligen *lex Normalm* eller den lägstiftning som tillkommit under efterkrigstiden i syfte att möjliggöra en total omvandling av den centrala stadskärnan i Stockholm. Införandet av zonexpropriationstillstånd med åtföljande automatiska byggnadsförbud startade ett rivningsraseri i det centrala Stockholm som beledsagades av att fastighetsvärdena förtlöpan- de föll. Detta var ingalunda blott en övning i stadsförnyelse som det ofta framställdes utan hade starka politiskt-ideologiska inslag som kanske mest dramatiserades när justitieministern Lennart Geijer på Fastighets- ägarföreningens hundraårsdag, under hänvisning till den socialdemokra- tiska partiprogramspunkten om hyreshusens överförande i det allmännas ägo, i sitt tacktal hoppades att man skulle slippa en upprepning av jubileet. *Lex Normalm* som via byggnadsförbuden stod för en snabb förslumning av fastigheterna eftersom det ej mer fanns anledning att underhålla dem, hade till det yttre ingen koppling till programpunkten, men eftersom stadens förhandlare vid expropriationsuppställningarna gärna framförde fastigheternas dåliga skick som skäl till låga ersättningar, var det få som missade sambandet (jfr JO Ber. 1967:3). Expropriationsvågen och riv- ningshoten demoraliserade hela fastighetsmarknaden och fastighetsägan- det främstod såsom utan framtid. Det var mot den bakgrunden som målet *Sporrong Lönnroth* blev det stora ljuset i mörkret (jfr Birgitta Atmer i Jubileumsantologin *Sporrong Lönnroth*, IOIR nr 100, s 3-7). När målet förklarades 'admissible' 1979, började regeringen återkalla expropriationstillstånden och optimismen återvände bland fastighetsägarna, sam- tidigt som man på politiskt håll alltmer harmades över detta streck i räkningen med skadeståndet på en miljon som en slags kulmen (se mitt bidrag "Om lagars stil och tolkning med särskild hänsyn till lidbomme- rimotiv" i Festskrift till Hans Thornstedt, 1983, s 674).

På detta tidsavstånd kan man också se hur domarna i Sporrang Lönnroth drog med sig en avgörande förändring i de politiska tänkesätten. Under det att den finländska regeringsformen upptar ett skydd för äganderätten och detta bidragit till en lugnare rättsutveckling i Finland trots väsentligt hårdare öden än Sverige behövt uppleva, har försöken på den rikssvenska sidan till ett motsvarande grundlagsskydd alltid strandat på det socialistiskt-dogmatiska motståndet. Aftonbladets chefredaktör Yrsa Stenius med sin finländska bakgrund brukade t.o.m. på ledarplats ondgöra sig över det finländska äganderättsskyddets fördärliga inflytande på utvecklingen i det alltför borgerligt dominerade Finland (se t.ex. "Folkviljan före juridiken", AB 12.7.86 ledare). Detta har i denna fråga betytt en allmän demoralisering av svenska politiker som först bröts med domarna i Sporrang Lönnroth. På 1990-talet aktualiserades frågan återigen som en grundlagsfråga.

Denna bakgrund måste man ha i minnet när man begrundar undervisningen om Europakonventionen i den allmänna rättsläran vid Stockholms universitet. Samma kretsar, som harmats över Sporrang-Lönnroths inverkan på fastighetsmarknaden och över de förnyade aspirationerna på ett skydd för den enskilda äganderätten, var inte utan inflytande vid universitetet och försummade icke att försöka förlama både den politiska och den massmediala debatten av frågan. En del av den politiken var att åtminstone försöka sätta professorn som undervisade om Europakonventionen, bildligt talat, i ett slags karantän, och därutinnan hade man en betydande framgång. Ehuru moderaternas partiledare och hans svärfar t.o.m. var uppe hos mig en natt – 8.1.1986 – och fick en hel liten seminarieövning i Europakonventionens system, så skulle man aldrig trots en livlig skriftställerverksamhet som ofta berörde de temata som jag särskilt behandlat över huvud taget nämna mig eller mina skrifter eller min verksamhet vid namn. *ius docendi* ärendet höll man sig lika fjärran ifrån. Sporrang-Lönnroth målets utgång utlöste en livlig seminarieverksamhet bland allsköns föreningar och organisationer i Stockholm, men trots att Stockholms-professuren i allmän rättslära var det enda ställe där undervisning bedrevs om Europakonventionens system, skulle det aldrig förekomma att jag nåddes av en inbjudan att ens delta som ledamot av panelen som skulle presidera över debatten. Panelerna rekryterades alltid från vänsterfältet i syfte att finna fel i det europeiska systemet eller möjligen med någon kollega till mig som var garanterat okunnig om ämnet och ofarlig i sina åsikter. Sammanställt med övriga faktorer som

gjort sig gällande på universitetsnivån var detta viktiga fakta som även de som kanske i grunden var positivt inställda ansåg sig icke ha råd att bortse från.

Till detta skall läggas massmedias roll. "Svenska politiker framstår som slavar under massmedia" skrev en gång den finländske riksdagsmannen Jörn Donner (Hbl 17.10.87 s 5). Hur man inom massmediavärlden ser på saken har därför en överraskande betydelse. Därtill kommer att tänkesätten inom den svenska massmediavärlden i hög grad bl.a. bestäms av ett litet Stockholmskoteri, ett fenomen som maskeras under rubriken journalistikens professionalisering (Hans L. Zetterberg, "Journalistik som nätverk och profession", Rättsfonden nr 24, s 13-21). Denna lilla grupp har bibringats föreställningen att dess uppgift framför allt är politisk, att "journalisterna skall styra massmedierna efter sina egna uppfattningar om samhället och att de skall försöka förändra medierna och därefter samhället så att det passar in på de egna värderingarna" (Om massmedias rättssyn, IOIR nr 55, s 20. Jfr Gösta Hultén, "Styr journalisterna vår lagstiftning?" NST 26:4.84 s 2; Lars Hedlund, "Om massmedias perverterade syn på rättssäkerhet och juridik", Nya Wermlands-Tidningen 20.12.85 s 2). I Jan Gillbergs artikel "Gramsci-vänsterns svenska nätverk" återfinner man hela koteriet listat (Den Svenska Marknaden DSM 2/95). Inom detta koteri har man därför upplevt samma harm över Strasbourg och domarna i Europadomstolen som satt streck i räkningen för allehanda politisk planläggning. Det tillhör nu journalistikens grundregler att man genom sina skrivelser kanske inte kan bestämma vad folk skall *tänka*, men att man i varje fall kan bestämma vad de skall *tänka på!* Omvänt blir journalisternas största makt den att *hindra* folk från att tänka på vissa saker, och det är här som tabubeläggningen blir så betydelsefull. Eftersom Europakonventionen upplevts som ett hot mot den politiska målsättningen har det varit naturligt att förtränga eller förringa de dimensioner som denna tillfört problematiken. Detta syns i den täckning som målen i Strasbourg bestått i svensk press. Även om man vanligen presenterar fakta på ett riktigt sätt är man noga med att aldrig tala om vad målet europeiskt-principiellt handlar om. Detta syns framför allt i rubriksättningen. Målet *Torgny Gustafsson vs Sverige* gäller den negativa föreringsfriheten, men när den största dagstidningen i Sverige – Dagens Nyheter – presenterar nyheten att svenska regeringen hänskjuter målet till Europeiska Domstolen, sätts rubriken "Kafétvist fall för Europadomstolen" (DN.15.6.95 s A7). Läget är fortfarande så som det sammanfat-

tades på massmedial gräsrotsnivå 1984: "Man vet inte vad som pågår där nere. Man känner inte till arbetets gång. Och vad värre är, man har inte någon riktig föreställning om vad Strasbourg principiellt står för, och i synnerhet inte när det gäller rättsfrågorna" (IOIR nr 63 s 7). Så vill man fortfarande ha det, för på så vis är Europakonventionen minst störande. Och av samma anledning så utesluts konventionstexten från lagboken, ehuru texten genom SFS: 1994:1219 förklarats gälla såsom lag i landet. Allenast den lilla snutten med förklaringen förs in under RF 2:23. Det är ingen tillfällighet. Och det förhållande att Institutet för offentlig och internationell rätt under mitt ledarskap omedelbart lät utge konventionen i ny fickupplaga jämte den svenska och den finländska lagstiftningen om konventionens giltighet i den lokala rättskipningen, samt sprida denna i 4.000 exemplar bland rikets advokater och rättegångsverk, utlöser förvisso samma reaktioner som en gång målet Sporrong Lönnroth.

12. Avslutning

Vad som ovan preciserats har sin betydelse. Som läsarna förmodligen noterat har jag även denna gång accepterat att vara en "whose light is not hidden under a bushel" som Shils en gång påpekade (29 Minerva 323) – hur stötande detta än på sina håll må kunna vara.

Men det viktiga när man bedömer läget i Sverige i allmänhet och vid Stockholms universitet i synnerhet är att det är få som i eget välförstått intresse anser sig kunna bortse från den avoga och mäktiga värld vari allt detta tilldrar sig. Få känner sig kallade att spela någon hjälteroll. Flertalet känner i stället ansvaret för eget hus och hem som något viktigare än vad som i värsta fall kan stämplas såsom 'don-quixotteri' – vare sig det nu är kolleger eller massmedia som tillhandahåller stämpeln. I vissa sammanhang fordras det ett oerhört självförtroende, ett väldigt medvetande om den egna uppgiften, och – kanske icke minst – ett visst mått av ekonomiskt oberoende.

Hela problematiken kring Europakonventionen går nu emellertid in i ett alldeles nytt skede. Det 11 tilläggsprotokollet betyder stora omvälvningar. Med Sovjetunionens kollaps har Sverige förlorat sin unika position som någon slags förmedlare mellan öst och väst och de svenska lösningarna har i motsvarande mån förlorat europeiskt intresse. Det 'stora språnget österut' som Europarådet tog på 1990-talet har i konventionsorganen introducerat en ny typ av jurister som i Förbundsrepubliken Tyskland nyss ansetts vara fostrade i en sådan anda, filosofi och

världsuppfattning att de var helt ofähiga att utöva domarämbete och därför fördrivits ur det förenade Tysklands rättegångsverk (jfr Gisela Shaw, SvJT 1995 s 37-39). I svenska sammanhang har man icke varit särskilt angelägen att beskriva detta, lika litet som man velat använda beteckningen "Socialistlägrets kollaps" trots att denna är gängse i utlandet. Den svenska beteckningen är 'det kalla krigets slut'. 'Språnget österut' är något som många i Sverige av olika orsaker fäster stora förhoppningar vid.

Allt tenderar därför mot att reducera betydelsen av det som varit. Vad jag ovan beskrivit är därför blott en episod i den europeiska historien. Men den är viktig för mig, därför att den inträffade under mina verksamma år såsom juris professor. Det är då kanske icke onaturligt att jag vill att något skall bli ihågkommet i omvärld och eftervärld. Fördenskull har detta memorandum upprättats..